

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 343.148

Володимир Бараняк

Національний університет “Львівська політехніка”,

кандидат хімічних наук, доцент,

доцент кафедри

кримінального права і процесу

Навчально-наукового інституту

права, психології та інноваційної освіти

volodymyr.m.baraniak@lpnu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6161-7862>

ПРО МОЖЛИВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ДЕЯКИХ ВИДІВ ЕКСПЕРТИЗ У СПРАВАХ ПРО ДТП ДО ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

<http://doi.org/10.23939/law2023.37.253>

© Бараняк В., 2023

Досліджено можливість проведення деяких видів експертиз у справах про ДТП до відкриття кримінального провадження. Розглянуто дискусійні питання з цього приводу, що стосуються порушення особистих інтересів учасників на стадії відкриття кримінального провадження та невиправданого затягування прийняття рішення про відкриття кримінального провадження або про відмову в ньому. Розглянуто пропозицію дозволити провадження деяких видів судових експертиз у стадії відкриття кримінального провадження з метою перевірки заяв та повідомлень про вчинення кримінального правопорушення на основі діючої практики призначення судово-медичних експертиз у деяких категоріях справ та проведення огляду місця події. Висловлено думку щодо відсутності підстав для ненадання дозволу на проведення експертизи до відкриття кримінального провадження, з огляду створення небезпечного прецеденту порушення закону в частині обов'язкової умови проведення слідчих дій тільки у відкритому кримінальному провадженні.

Призначення та проведення експертизи до відкриття кримінального провадження насамперед стосується експертиз за фактами ДТП, коли без використання спеціальних знань практично неможливо встановити ознаки складу злочину та вирішити питання щодо відкриття кримінального провадження.

Зроблено висновок про те, що проведення експертизи до відкриття кримінального провадження не порушує особисті інтереси учасників, які на цій стадії ще не отримали свого процесуального статусу. На відміну від попереднього дослідження, лише виконання експертизи в повному обсязі забезпечує законодавчі вимоги щодо доказового вирішення спеціальних питань. Запропоновано з метою отримання доказової інформації під час ви-

рішення питання про обґрунтованість відкриття кримінального провадження на законодавчому рівні передбачити можливість проведення деяких видів експертиз, зокрема під час подій, пов'язаних із пожежами, вибухами, транспортними та технологічними аваріями тощо.

Ключові слова: *судова експертиза, кримінальне провадження, попереднє дослідження, спеціальні знання, учасники кримінального процесу.*

Постановка проблеми. У криміналістичній літературі давно дискутується питання щодо можливості провадження експертизи до відкриття кримінального провадження. Щодо цієї проблеми існують різні думки.

У ч. 3 ст. 214 КПК України у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду). Для з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Аналіз дослідження проблеми. Питання проведення експертиз до відкриття кримінального провадження досліджували такі вчені, як: Р. С. Белкін, Ю. К. Орлов, В. І. Шиканов, Ю. Д. Лівшиць та А. В. Кудрявцева, І. М. Сорокотягін, С. І. Зернов, Т. В. Авер'янова та інші.

Метою статті є дослідження можливості проведення деяких видів експертиз у справах про ДТП до відкриття кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Ґрунтуючись на діючій практиці призначення судово-медичних експертиз у деяких категоріях справ, Я. П. Нагнойний вніс пропозицію дозволити провадження судових експертиз у стадії відкриття кримінального провадження з метою перевірки заяв та повідомлень про вчинення кримінального правопорушення [1]. Аналогічні пропозиції висловлювалися М. В. Белкіним [2] та деякими іншими вченими-криміналістами. При цьому вони проводили паралель із такою слідчою дією, як огляд місця події, коли об'єктом експертного дослідження є обставини цього місця, що підлягають вивченню у своєму початковому стані, не порушеному діями осіб, що проводять огляд місця події.

Пропозиції зазначених авторів зустріли різкі заперечення з боку Ю. К. Орлова [3], В. І. Шиканова [4] та інших вчених.

Як один з основних аргументів висловлювалася думка, що провадження експертизи до відкриття кримінального провадження створює небезпечний прецедент і породжує атмосферу безконтрольності в застосуванні заходів, що обмежують права та інтереси особи. Вказувалося також, що провадження експертизи до відкриття кримінального провадження може призвести до невиправданого затягування прийняття рішення про відкриття кримінального провадження або про відмову в ньому, що вигідно правоохоронним органам для покращення статистичних показників та створення видимості більш благополучної ситуації в боротьбі зі злочинністю. Ю. Д. Лівшиць та А. В. Кудрявцева, будучи противниками провадження експертизи до відкриття кримінального провадження, пропонують запровадити як перевірочну дію на стадії досудового розслідування проведення попередніх досліджень на основі спеціальних знань із метою перевірки заяв та повідомлень про кримінальне правопорушення [5].

Потрібно мати на увазі, що під час перевірки повідомлення про кримінальне правопорушення не завжди в поле зору правоохоронних органів потрапляє конкретна особа, яку можна запідозрити у вчиненні кримінального правопорушення та чий права можуть бути обмежені у зв'язку з проведен-

ням експертизи. Що ж до осіб, які постраждали від злочину, то вони, зазвичай, зацікавлені у встановленні ознак кримінального правопорушення і охоче погоджуються на експертне дослідження.

Крім того, стверджується, що провадження експертизи до відкриття кримінального провадження спричинить порушення прав та законних інтересів учасників кримінального процесу. Так, І. М. Сорокотягин вважав, що провадження судової експертизи до відкриття кримінального провадження обмежує права експерта, наприклад на отримання винагороди, права учасників кримінального процесу у зв'язку з призначенням і провадженням судової експертизи, наприклад право обвинуваченого ознайомитися з постановою про призначення експертизи [5].

Незважаючи на те, що ця дискусія була розпочата тридцять років тому, вона актуальна і досі. Аргументи прихильників і противників провадження експертиз до відкриття кримінального провадження залишилися практично незмінними. Проаналізувавши ґрунтовність заперечень опонентів ми повністю підтримуємо думку Р. С. Белкіна і вважаємо, що не мають під собою ґрунту посилення на те, що дозвіл проводити експертизу до відкриття кримінального провадження може створити небезпечний прецедент і спричинить порушення закону в частині обов'язкової умови проведення слідчих дій тільки у відкритому кримінальному провадженні. Як справедливо зауважує Р. С. Белкін, “таким прецедентом цілком міг би вже стати огляд місця події, проте цього не сталося в силу імперативної вказівки закону. Чому тоді така ж категорична вказівка закону про можливість у виняткових випадках призначати експертизу до відкриття кримінального провадження матиме протилежну дію на практику?” [6].

Противники провадження експертизи до відкриття кримінального провадження пропонують у сумнівних випадках краще відкрити кримінальне провадження, а потім проводити експертизу, і, якщо ознак складу злочину не виявлено, провадження можна припинити. Однак вважаємо висловлену пропозицію неправильною. Очевидно, що після відкриття кримінального провадження слідчий може здійснювати будь-які процесуальні дії, зокрема й такі, що суттєво торкаються прав та інтересів громадян.

Таким чином, нагальною є проблема забезпечення прав особи під час проведення експертизи до відкриття кримінального провадження. Відсутність на даному етапі таких учасників процесу, як обвинувачуваний, підозрюваний, потерпілий, свідок, які наділені ст. 42 КПК України комплексом прав під час проведення експертизи, створює складнощі у реалізації цих прав особами, що піддаються експертному дослідженню. Саме це було основним аргументом противників проведення експертизи до відкриття кримінального провадження.

Призначення та проведення експертизи до відкриття кримінального провадження насамперед стосується експертиз за фактами ДТП, коли без використання спеціальних знань практично неможливо встановити ознаки складу злочину та вирішити питання щодо відкриття кримінального провадження. Тоді не було б необхідності проводити попередні дослідження, коли упускається необхідна для слідства версія, дублюються трудомісткі дослідження, нераціонально використовується дорога апаратура.

С. І. Зернов, підтримуючи тезу про правомірність провадження деяких судових експертиз до відкриття кримінального провадження, пропонує передбачити можливість проведення деяких видів експертиз для того, щоб мати можливість отримання доказової інформації під час вирішення питання про обґрунтованість його відкриття, для чого слід включити до КПК додаткову статтю в такій редакції: “Під час подій, пов'язаних з пожежами, вибухами, транспортними та технологічними аваріями, коли аналіз обставин події для вирішення питання про відкриття кримінального провадження вимагає застосування спеціальних знань, допускається проведення інженерно-технічних експертиз до відкриття кримінального провадження” [7]. Т. В. Авер'янова пропонує “допустити проведення автотехнічної та пожежно-технічної експертизи до відкриття кримінального провадження з метою підвищення оперативності розкриття злочинів, а також обґрунтованості вирішення питання про відкриття кримінального провадження” [7].

Висновки. Аналізуючи погляди вищевказаних авторів, необхідно зробити висновок, що проведення експертизи до відкриття кримінального провадження не зачіпає нічий особисті інтереси: на цій стадії ще немає підозрюваного, а потерпілий (який також ще не отримав свого процесуального статусу), зазвичай, навіть зацікавлений у проведенні експертизи. Основний аргумент на користь цієї пропозиції полягає у тому, що закон вимагає саме доказового вирішення спеціальних питань, що в повному обсязі можливе лише шляхом виконання експертизи. Підміна експертизи “попередніми дослідженнями” не лише не вирішує проблеми, а й може суттєво ускладнити її вирішення. Можливості таких досліджень більш обмежені, ніж можливості судової експертизи, а досліджувані об’єкти часто змінюють свій початковий стан, частково чи повністю втрачаються. З огляду на це, практика йде шляхом доручення виконання експертизи тому ж фахівцю, який проводив дослідження, бо в іншому випадку (якщо експертиза буде доручена іншому фахівцю) він отримає вже змінені в якісному та кількісному вигляді об’єкти. Крім цього, саме “повторне експертне дослідження” призводить до не виправданих витрат робочого часу, сил і матеріальних засобів.

Тому нині припущення щодо провадження однією особою попередніх досліджень та судових експертиз дозволяє вирішити питання як про дублювання таких досліджень, так і про забезпечення прав учасників процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нагноиний, Я. П. (1967). Про можливість призначення судової експертизи до порушення кримінальної справи // Криміналістика і судова експертиза. № 4. С. 174–178.
2. Кочура, О. О. (2022). Використання спеціальних знань у кримінальному процесі : матеріали кругл. столу (17 червня 2022 р.). Харків. С. 174–177.
3. Степанюк, Р. Л. (2014). Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. (Спецвип.). С. 38–42.
4. Шепітько, В. Ю. (2014). Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні // Судова експертиза. № 1. С. 11–18.
5. Гончаренко, В. Г. (2007). Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні // Вісник Академії адвокатури України. № 2 (9). С. 22–34.
6. Салтевський, М. В. (2005). Криміналістика (у сучасному вигляді) : підручник. Київ : Кондор.
7. Дячук, В. І., Климчук, М. П., Губська, О. А. (2012). Використання спеціальних знань при розслідуванні дорожньотранспортних пригод. Київ.

REFERENCES

1. Nagnoinii, Ya. P. (1967). *Pro mozhyvist pryznachennia sudovoi ekspertyzy do porushennia kryminalnoi spravy*. [On the possibility of appointing a forensic examination before initiating a criminal case]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*. No. 4. P. 176 [in Ukrainian].
2. Kochura, O. O. *Vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu protsesi* [Use of special knowledge in the criminal process]. *Materialy kruhl. stolu*. (17 chervnia. 2021). Kharkiv. P. 174–177 [in Ukrainian].
3. Stepaniuk, R. L. (2014). *Poniattia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzheni*. [The concept of special knowledge in criminal proceedings]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*. (spetsvyp.). P. 38–42 [in Ukrainian].
4. Shepitko, V. Yu. (2014). *Problemy vykorystannia spetsialnykh znan kriz pryzmu suchasnoho kryminalnoho sudochynstva v Ukraini*. [Problems of using special knowledge through the prism of modern criminal justice in Ukraine]. *Sudova ekspertyza*. No. 1. P. 11–18 [in Ukrainian].
5. Honcharenko, V. H. (2007). *Spetsialni znannia: henezys, predmet, rivni, formy vykorystannia v dokazuvanni*. [Special knowledge: genesis, subject, levels, forms of use in proof]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*. No. 2 (9). P. 22–34 [in Ukrainian].
6. Saltevskiy, M. V. (2005). *Kryminalistyka (u suchasnomu vyhliadi)*. [Forensics (in its modern form)] : pidruchnyk. Kyiv : Kondor [in Ukrainian].
7. Diachuk, V. I., Klymchuk, M. P., Hubska, O. A. (2012). *Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni dorozhnotransportnykh pryhod*. [The use of special knowledge in the investigation of traffic accidents]. Kyiv [in Ukrainian].

Дата надходження: 20.01.2023 р.

Volodymyr Baranyak

Lviv Polytechnic National University,
Candidate of Chemical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Criminal Law and Procedure
Educational and Scientific Institute of Law, Psychology and Innovative Education
volodymyr.m.baraniak@lpnu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6161-7862>

**ON THE POSSIBILITY OF CONDUCTING CERTAIN TYPES OF EXAMINATIONS
IN CASES ABOUT ROAD ACCIDENTS BEFORE THE OPENING OF CRIMINAL PROCEEDINGS**

The article examines the possibility of conducting some types of expert examinations in cases of road accidents before the opening of criminal proceedings, discusses the debatable issues related to the violation of the personal interests of the participants at the stage of opening criminal proceedings and the unjustified delay in making a decision to open criminal proceedings or to refuse them. The considered proposal to allow the conduct of certain types of forensic examinations at the stage of the opening of criminal proceedings for the purpose of verifying statements and reports about the commission of a criminal offense based on the current practice of appointing forensic medical examinations in certain categories of cases and conducting an inspection of the scene of the incident. The opinion was expressed regarding the lack of grounds for not granting permission to carry out an examination before the opening of criminal proceedings in view of the creation of a dangerous precedent of violation of the law in terms of the mandatory condition for conducting investigative actions only in open criminal proceedings.

The appointment and conducting of an examination prior to the opening of criminal proceedings primarily refers to examinations on the facts of road accidents, when without the use of special knowledge it is practically impossible to establish the signs of the nature of the crime and to resolve the issue of opening criminal proceedings.

The article concludes that conducting an examination before the opening of criminal proceedings does not violate the personal interests of the participants who have not yet received their procedural status at this stage. In contrast to the previous study, only the completion of the examination in full meets the legal requirements for the evidentiary resolution of special issues. In order to obtain evidentiary information when solving the question of the validity of opening criminal proceedings at the legislative level, it is proposed to provide for the possibility of conducting some types of examinations, in particular, during events related to fires, explosions, transport and technological accidents, etc.

Key words: forensic examination, criminal proceedings, preliminary research, special knowledge, participants in the criminal process.